

HEVVÂRİYYE

(الهَوَارِيَّة)

Sehlîyye'nin

Ebû Bekir b. Hevvâr el-Batâihî'ye

(IV./X. yüzyıl)

nisbet edilen bir kolu

(bk. SEHL et-TÜSTERÎ).

HEVZE el-HANEFÎ

(هَوْذَةُ الْحَنْفِي)

Ebû Ali Hevze b. Ali

b. Sümâme el-Hanefî el-Bekrî

(ö. 8/630)

Benî Hanife kabilesinin reisi,

şair ve hatip.

Adnânîler'e mensup Yemâme'deki savaşçı kabilelerden Benî Hanife'nin reisi olan Hevze, Arap kabileleri arasında büyük bir şöhrat ve itibara sahip olduğu gibi Kısra Hüsrev Perviz ile de (590-628) dostça münasebetler kurmuştu. İran-Yemen arasında Kısra adına yapılan ticarî faaliyetlere kendi bölgesi Yemâme'de yardımcı oluyor, ticaret kervanlarının güvenliğini sağlıyor, yolcuların çeşitli ihtiyaçlarını gideriyordu. Benî Temîm kabilesi tarafından malları yağmalanan bir kervandaki yolcular Hevze el-Hanefî'ye sığınmışlar, Hevze de kendilerine yardımcı olmuş ve onlarla birlikte gidip Hüsrev Perviz'le görüşmüştü. Kısra bu görüşme sırasında Hevze'ye ihsanda bulunmuş, Hecer bölgesinde bazı arazileri kendisine tahsis etmiş ve bir de taç vermişti. Hevze bu olaydan sonra "Zü't-tâc, Sâhibü't-tâc" lakaplarıyla anılmıştır. Öte yandan İran'ın Bahreyn valisi, kervanı yağmalayan Benî Temîm kabilesine karşı bir sefer düzenleyerek birçok kişiyi öldürmüş, pek çoğunu da esir almış, bu arada 100 esir Hevze el-Hanefî'nin teşebbüsleri neticesinde serbest bırakılmıştı. Benî Hanife ile Benî Temîm arasında zaman zaman kanlı çatışmalara yol açan bir düşmanlık vardı. Nitekim Hevze gençliğinde bir çarpışma sırasında Benî Temîm'e esir düşmüş, 300 deve karşılığında hürriyetine kavuşabilmişti.

Kabile reisliği yanında şairliği ve hatipliğiyle de tanınan Hevze el-Hanefî hırstiyandı. Hz. Peygamber' onu 7. yılın Muharrem ayında (Mayıs 628) bir mektupla İslâm'a davet etti ve müslüman olduğu takdirde yönetmekte olduğu bölgede idareciliğinin devam edeceğini bildirdi. Hevze, Resûl-i Ekrem'in elçisi Selîm b. Amr el-Âmirî'ye iyi davranıp ikramda bulun-

makla birlikte İslâmiyet'i kabul etmediğini bildiren cevabî bir mektup gönderdi. Bu mektubunda İslâm'ın güzel bir din olduğunu, ancak Hz. Muhammed'in vefatından sonra Araplar arasındaki yeri ve itibarı dolayısıyla peygamberlik görevini kendisine bırakması halinde müslüman olacağını bildiriyordu. Mekke'nin fethinden sonra ölen (8/630) Hevze'nin yerine geçen Sümâme b. Üsâl müslüman olmuş ve Ridde savaşlarında önemli hizmetler görmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 262; IV, 203; VIII, 153; Belâzûrî, *Fütûh* (nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ'), Beyrut 1987, s. 118-119; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 78; Müberrred, *el-Kâmil* (nşr. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire, ts., II, 24; III, 15, 23; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 169, 171, 644, 645; İbn Düreyd, *el-İstîkâk*, s. 55, 348; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 219, 310; İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-mudî* (nşr. Muhammed Azîmüddin), Beyrut 1405/1985, II, 297-300; Bekrî, *Mu'cem*, s. 407, 1059, 1063; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 468-469, 620-621; II, 215; İbn Seyyidünnâs, *Üyûnü'l-eşer*, II, 269-270; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdül-me'âd*, III, 696-697; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, III, 254-255; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1983, s. 156-157; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 102; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 213-215; V, 81, 208-209; VI, 91, 621, 660; VII, 460, 527, 577; IX, 70, 78, 570, 574, 868; Abidin Sönmez, *Resulullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, İstanbul 1984, s. 141-146.

AHMET ÖNKAL

HEYBET

(الهيبة)

Hakk'a yakın olmanın (üns) meydana getirdiği endişe hissi anlamında bir tasavvuf terimi (bk. ÜNS).

HEYD, Uriel

(1913-1968)

İsraili şarkiyatçı, Osmanlı ve Türkiye tarihçisi.

Almanya'nın Köln şehrinde doğdu. 1934'te Kudüs'e göç etti ve orada İbrânî Üniversitesi'nin Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nde Almanya'da iken başladığı şarkiyat tahsiline devam etti; 1939-1940 öğrenim yılında bulunduğu İstanbul Üniversitesi'nde Türkçe'sini ilerletti. 1943-1948 yılları arasında Jewish Agency'nin Ortadoğu siyasî şubesinde çalıştı. 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması üzerine diplomatik göreve başladı ve önce Washington büyükelçiliğinde birinci sekreterlik, daha sonra Ankara büyükelçiliğinde müsteşar-

lık yaptı. 1951 yılında diplomatik görevi bırakarak Kudüs İbrânî Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. 1959'da İslâm tarihi profesörü olduktan sonra Müslüman Halklar ve Ortadoğu Tarihi Bölümü'nün başkanlığına ve Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nün müdürlüğüne getirildi. Hocalığı süresince üniversitedeki İslâm, Doğu ve Afrika araştırmalarının gelişmesine büyük katkı sağlayarak yerli ve yabancı bilim adamlarının ve öğrencilerin dikkatlerini buraya çekti; öğrencileri dünyanın çeşitli üniversitelerinde öğretim üyesi oldular. Heyd aynı zamanda Ortadoğu, Asya, Afrika araştırmaları yapan ve siyasetle ilgisi bulunmayan İsrail Müsteşirler Cemiyeti'nin aktif üyesiydi. 13 Mayıs 1968'de Kudüs'te öldü.

Eserleri. Araştırmalarını genellikle İslâmî alanda yapmasına ve Arapça ile Farsça'yı da Türkçe kadar iyi bilmesine rağmen Heyd'ın yayımlanmış çalışmalarının çoğu, Osmanlı Devleti'ni ve Türkiye Cumhuriyeti'ni ilgilendiren tarih, dil ve hukuk konuları üzerinedir. 1. *Ḍāhîr al-'Umar: Şallit ha-Galil bame'ah ha-18* (Zâhir el-Ömer: XVIII. yüzyılda Celîle emîri [Kudüs 1942]). İlk eseri olup orijinal kaynaklara dayanılarak İbrânice yazılmıştır. Eserde, Sayda'daki Osmanlı paşasına karşı isyan ederek Kuzey Filistin'in Celîle bölgesinde özerk bir yönetim kuran bedevî emîri Zâhir el-Ömer ve onun mücadelesi ele alınmıştır. 2. *Foundations of Turkish Nationalism: The Life and Teachings of Ziya Gökalp* (London 1950). Müellifin doktora tezini esas alarak hazırladığı, modern Türk milliyetçiliğinin merkezî şahsiyeti ve teorisini sıfatıyla Ziya Gökalp'in oynadığı rolü ve aynı zamanda onun İslâm ve laiklik hakkındaki fikirlerini sistematik biçimde incelediği bu eseri Kadir Günay *Türk Ulusçuluğunun Temelleri* (İstanbul 1979), Cemil Meriç de *Ziya Gökalp: Türk Milliyetçiliğinin Temelleri* (İstanbul 1980) adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir. 3. *Language Reform in Turkey* (Kudüs 1954). Türk dil reformu tarihini ve bu hususta karşılaşılan güçlükleri inceleyen bir çalışmadır. 4. *Ottoman Documents on Palestine 1552-1615: A Study of the Firman According to the Mühimme Defteri* (Oxford 1960). Heyd, birkaç yıl Türkiye'de Başbakanlık Arşivi ile diğer kurumlarda bulunan belgeler üzerinde çalışarak hazırladığı bu eserinde kullandığı belgelerin fotoğraflarını da vermiştir. Eserde o dönem Filistin'inin tarihi Osmanlı diplomasisi ve sosyal, ekonomik, dinî, kültü-

rel ve askerî şartlar açısından ele alınmış, özellikle sivil ve askerî yönetim, vergilendirme, ticaret, endüstri, vakıflar ve belediye hizmetleriyle müslüman ve azınlıklara ait kutsal yerler üzerinde durulmuştur. 5. *Revival of Islam in Modern Turkey* (Kudüs 1968). Heyd'in ölümünden hemen önce, kendi gözlemlerine dayanarak Menderes hükümetiyle birlikte Türkiye'de İslâmî uyanışı ele aldığı ve dinin giderek artan öneminin tahlilini yaptığı yirmi yedi sayfalık küçük bir kitaptır. 6. *Studies in Old Ottoman Criminal Law* (Oxford 1973). Hayatının son yıllarında Osmanlı Devleti'nde İslâm hukukunun uygulanışı konusunda ilgilenen müellifin kaleme aldığı bu eser V. L. Ménage tarafından yayımlanmıştır. Fâtih Sultan Mehmed, II. Bayezid, Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerinde ve XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde tatbik edilen ceza hukukuyla ilgili olan eserde ceza uygulamalarının yanı sıra hukuk sistemi, mahkemeler, davalar ve kanunlar ayrıntılı bir şekilde incelenir. Osmanlı hukuk ve adalet sistemi üzerine yeni bir yaklaşım sergileyen kitabın sonuna bir hukuk terimleri sözlüğü eklenmiştir.

Heyd, dokuz ayrı yazarın çalışmasından oluşan *Studies in Islamic History and Civilization* (Kudüs 1961) adlı eserin editörlüğünü de yapmıştır. Bu kitapta yer alan yazılar arasında onun "The Ottoman Ulema and Westernization in the Time of Selim III and Mahmut II" (s. 63-96) başlığını taşıyan makalesi önemlidir. Bu yazısında, o dönemdeki modernleşme teşebbüslerini ve ulemâ ile halk kesiminin Batılılaşma'ya karşı tavrını irdeler. Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*'ünü de *Ha-Kêfâr şellanû* adıyla İbrânice'ye çeviren Heyd (Tel Aviv 1951), böylece İsrail'de ve dünyanın başka yerlerinde İbrânice okuyan insanlara o zamanın Türkiye'sindeki kırsal hayatla ilgili bir eseri tanıma fırsatı vermiş oldu.

Heyd birçok makale ve ansiklopedi maddesi yazdı. En önemlileri aşağıdakiler olmak üzere İngilizce ve İbrânice yayımlanan makaleleri üç gruba ayrılabilir. 1. Modern Türkiye'de İslâm ve kültür: "Islam in Modern Turkey" (*JRCAS*, sy. 34 [Temmuz-Ekim 1947], s. 299-308); "Cultural Problems of Modern Turkey" (*New Outlook*, III/8 [Tel Aviv, Temmuz-Ağustos 1960], s. 13-23). 2. Osmanlı hukuk sistemi: "Kanun and Şarî'a in Old Ottoman Criminal Justice" (*Proceedings of the Israel Academy of Sciences and Humanities*, III/1 [Kudüs 1967], s. 1-18);

"Some Aspects of the Ottoman Fetvâ" (*BSOAS*, XXXII/1 [1969], s. 35-56). 3. Osmanlı Devleti'nde yahudiler: "The Jewish Communities in Istanbul in the Seventeenth Century" (*Oriens*, VI [1953], s. 299-314); "Moses Hamon, Chief Jewish Physician to Sultan Süleyman the Magnificent" (*Oriens*, XVI [1963], s. 152-170; eserlerinin tam listesi için bk. Layish, *BSMES*, IX/1, s. 51-54).

BİBLİYOGRAFYA :

Gabriel Baer, "In Memory of Uriel Heyd" (U. Heyd, *Revival of Islam in Modern Turkey*, Jerusalem 1968 içinde), s. 5-6; *The Times*, London 20 May 1968; *Ha-Aretz*, Tel Aviv 13 June 1968; "The Works of Professor Uriel Heyd", *AAS*, V (1969), s. 203-207; Halil İnalçık, "Prof. Dr. Uriel Heyd", *TTK Belleten*, XXXIII/129 (1969), s. 115-116; A. Layish, "Uriel Heyd's Contribution to the Study of the Legal, Religious, Cultural and Political History of the Ottoman Empire and Modern Turkey", *BSMES*, IX/1 (1982), s. 35-54; N. Itzkowitz, "Heyd, Uriel", *EJd.*, VIII, 448.

JACOB M. LANDAU

HEY'ET İLMİ

(bk. İLM-i FELEK).

HEY'ET-i TEMSİLİYYE

(هيئة تمثيلية)

Erzurum Kongresi'nde
kurulan Şarkî Anadolu
Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'yle
Sivas Kongresi'nde
kurulan Anadolu ve Rumeli
Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin
yürütme kurullarına verilen ad
(bk. MİLLÎ MÜCADELE).

HEYKEL

(bk. RESİM).

HEYKEL, Muhammed Hüseyin

(محمد حسين هيكل)

(1888-1956)

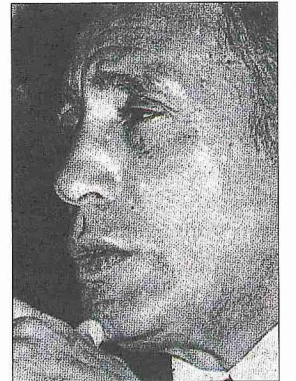
Mısırlı gazeteci,
siyasetçi ve düşünür.

20 Ağustos 1888'de Dekahliye iline bağlı Kefr Gannâm köyünde doğdu. Babası eşraftan Hüseyin Efendi Sâlim Heykel'dir. Aynı yerdeki sıbyan mektebinde Kur'an-ı Kerim'in bir kısmını ezberledikten sonra Kahire'de ilk ve orta öğrenimini bitirerek hukuk fakültesine girdi. Üniversite yıllarında (1905-1909) *el-Ceride* ga-

zetesini çıkarmakta olan Ahmed Lutfi es-Seyyid'in grubuna katıldı ve burada onun vasıtasıyla çok çeşitli çevrelerle ilişki kurma imkânı buldu; yine onun tavsiyesiyle Thomas Carlyle, John Stuart Mill ve Herbert Spencer gibi Batılı yazarların eserlerini tanıdı. Fakülteden mezun olunca Fransa'ya giderek Sorbonne Üniversitesi'nde Mısır'ın kamu borçları konusunda doktora yaptı (1912). Aynı yılın sonlarında Mansûre şehrinde avukatlığa ve *el-Ceride*'de politik yazılar yazmaya başladı. Kadın hürriyeti hakkında kaleme aldığı ilk makalesinde Kâsım Emîn'in fikirlerinden etkilendiği görülmektedir.

Muhammed Heykel, I. Dünya Savaşı yıllarında İngilizler'in uyguladığı baskı rejimi sonucu *el-Ceride*'nin kapanması üzerine Mustafa Abdürrâzık, Tâhâ Hüseyin, Mansûr Fehmî ve Abdülhamîd Hamdî ile birlikte *es-Süfûr* adlı edebî-içtimaiî haftalık bir dergi çıkarmaya başladı (Mayıs 1915). Dergide sansür uygulanmasına rağmen az da olsa siyasi konulara temas eden Heykel, aynı zamanda *el-Muktefat* dergisinde daha çok kaderiyye ve cebriyye konularını işleyen yazılar yazdı. 1917 yılında Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ders vermeye başlayarak eğitim ve öğretim faaliyetlerinin içerisinde yer aldı. Nisan 1922'de Hüseyin Rüşdî Paşa başkanlığındaki anayasa komitesinin hukuk komisyonuna seçildi. Ekim ayında Adlî Yeken tarafından kurulan Hizbû'l-ahrârî'd-düstüriyyin adlı partiye katıldı ve partinin ileri gelenleri arasında yer aldı. Aynı zamanda partinin yayın organı olan *es-Siyâse* gazetesinin başredaktörlüğünü üstlendi ve gazeteyi kısa sürede Mısır'ın ve Ortadoğu'nun en önemli yayın organlarından biri haline getirdi. Ayrıca Eylül 1926'dan itibaren haftalık *es-Siyâsetü'l-üsbû'îyye* adı altında kültürel ve ilmi nitelikli bir ek yayımladı.

1920'li yılların sonlarında partide meydana gelen iç çekişmeler sebebiyle duru-

Muhammed
Hüseyin
Heykel